

УДК 377/378:001.895:33.012.23

Биков Валерій Юхимович, доктор технічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ

Коневщинська Ольга Еммануїлівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ

Мушка Іван Васильович, молодший науковий співробітник відділу дослідження і проектування навчального середовища Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ, e-mail: iitzn_apn@ukr.net

РИНКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті висвітлюються питання визначення основних засад сучасного розвитку системи освіти. Проаналізовано умови, у яких система освіти (СО) здійснює свою діяльність із використанням ринкових інструментів інноваційного розвитку системи професійної освіти. Охарактеризовано парадигму соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку системи освіти. Визначено особливості системи освіти як суб'єкта ринкових відносин. Запропоновано модель конкурентного середовища на ринку освітніх послуг і праці.

Ключові слова: система освіти (СО), ринкові інструменти інноваційного розвитку системи освіти, модель конкурентного середовища, ринок освітніх послуг і праці (РОПП).

Постановка проблеми. На цілі і завдання, на характер функціонування і розвитку системи освіти об'єктивно впливають умови, у яких СО здійснює свою діяльність, ті зміни, що відбуваються в суспільному житті, ті нагальні і перспективні потреби, що пов'язані з розвитком суспільства, з особистісним розвитком людини. Зокрема, „вищі навчальні заклади, для того щоб успішно виконувати свої освітні, дослідницькі та інформаційні функції у XXI столітті, повинні бути здатні ефективно реагувати на зміну потреб в освіті і професійній підготовці, адаптуватися в умовах

ландшафту освіти, який швидко змінюється, а також засвоювати більш гнучкі форми своєї організації і способи функціонування... Крім того, норми, цінності, установки, морально-етичні та естетичні цінності, які виховують у студентів, закладають фундамент соціального капіталу, необхідного для формування здорового громадянського суспільства і культури – того, що знаходиться в основі оптимальної системи управління та демократичної політичної системи” [1, с. 41].

Метою статті є аналіз сучасних підходів до визначення особливостей застосування ринкових інструментів інноваційного розвитку системи професійної освіти.

Аналіз основних досліджень. Сучасне суспільство розвивається вражаючими і часто незбагненими для людини масштабами і темпами. „Сучасний розвиток за глибиною пізнання і перетворення дійсності, за безмежними можливостями, наданими як окремій особистості, так і цивілізації в цілому, за глобальною відповідальністю людства за долю планети, залученістю до процесу змін країн, народів, індивідів визначив факт існування нової онтологічної основи життя. Вона зумовила якісні зміни в економіці, культурі, політиці, актуалізувала цілеспрямовані трансформації, сприяла процесу нескінчених оновлень” [2, с. 8]. „Ми є свідками входження світу в нову сучасність, в епоху становлення глобального світу, в якому неупинно розширюються взаємозв’язки і взаємозалежність індивідів, держав, націй, інтенсивно формуються планетарний інформаційний простір, трансконтинентальний ринок капіталів, товарів, робочої сили, активізується техногенний вплив на природне середовище, ускладнюються етнічні і міжконфесійні зв’язки та відносини” [1, с. 10].

Незважаючи на різноманіття властивостей, особливостей і ознак, що відображають сучасний стан суспільства, його розвиток, усе ж головними цілями прогресивного розвитку світового суспільства є і буде надалі залишатися поступове і *неухильне підвищення рівня і якості життя людей* (передусім, зростання матеріального добробуту народу, формування освіченої, духовно розвиненої особистості – „мислячого і відповідального творця власного життя і громадянина країни” [1, с. 39], підвищення рівня захищеності людини від суспільних, техногенних і природних небезпек, демократизація й інтернаціоналізація відносин у суспільстві, забезпечення творчих, „комфортних” умов продуктивної діяльності, здорового способу життя його членів), а також *підвищення економічної ефективності функціонування всіх*

соціально-економічних систем суспільства. У такому розумінні соціальна складова головних цілей суспільного розвитку закладена в категорію якості життя людей, підвищення якої одночасно із забезпеченням економічної ефективності функціонування різних підсистем суспільства призводить у цілому до *соціально-економічної ефективності розвитку суспільства і його складових*.

Для СО це зумовлює забезпечення високої якості освіти, приведення її у відповідність до потреб людини і суспільства, що розвиваються, а також неухильне *підвищення економічної ефективності функціонування всіх складових СО*, яких можна віднести до категорії господарюючих суб'єктів СО (навчальні заклади, наукові і науково-методичні установи, підприємства та ін.) [3]. Що стосується останньої вимоги, то тут доречно навести думку Рейдара Ролла, який у передмові до [4] зазначає, що „Багато політичних діячів виражають скептицизм стосовно ефективності і продуктивності використання ресурсів освітнім сектором. Існує думка, що в наступний період розвитку суспільства навряд чи слід очікувати значного підвищення витрат на освіту в більшості країн світу, передусім тому, що в них немає грошей, і сектор освіти в боротьбі за ресурси зіткнеться з жорсткою конкуренцією інших галузей, таких як соціальна сфера і захист оточуючого середовища. У такому сценарії сектору освіти, мабуть, доведеться звернути увагу на продуктивність своєї роботи”.

Серед множини видів господарюючих суб'єктів СО для подальшого розгляду виділимо навчальні заклади (НЗ), що визначають основне призначення СО, реалізують її основну, освітню функцію. Тим не менш, загальні підходи до розгляду, що застосовується, й основні висновки, що будуть отримані, можна певною мірою застосовувати і в аналізі функціонування і розвитку інших видів господарюючих суб'єктів СО.

Слід зазначити, що, на відміну від галузей матеріального виробництва, механізми господарювання об'єктів яких спрямовані на отримання прибутку, а економічна ефективність функціонування безпосередньо пов'язується з обсягами отриманих прибутків, для НЗ економічна ефективність функціонування проявляється і має розглядатися не тільки за результатами прибуткової діяльності (наприклад, від надання платних освітніх послуг, виконання науково-дослідних, проектно-конструкторських робіт за замовленнями інших галузей), а передусім, як результат цілеспрямованого, раціонального й ощадливого використання фінансових ресурсів, що

спрямовуються на їх функціонування і розвиток із державного, місцевих бюджетів та інших джерел, а також фінансових ресурсів, що отримані НЗ в результаті надання ними платних послуг.

Такий підхід формує *парадигму соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку СО* як визначальну умову її життєздатності і прогресивного сталого розвитку в суспільстві. Ця парадигма, бажання суспільства і СО досягти зазначені головні цілі зумовлює вибір „координат” (точок зору), у яких (з позиції яких) слід розглядати й оцінювати характер, результативність функціонування й очікувані результати розвитку переважної більшості об’єктів і процесів у суспільстві і СО. Отже, якість результатів і економічна ефективність функціонування основних структурних об’єктів СО є тими „координатами”, у яких доцільно розглядати й оцінювати характер і результативність їхнього функціонування.

З цих же позицій має передусім розглядатися і результативність діяльності органів управління СО на всіх її організаційних рівнях. Ці органи повинні спрямовувати свою роботу на пошук раціональних шляхів, на розроблення управлінських рішень й оцінювання соціально-економічних наслідків їх прийняття, на реалізацію ефективних заходів, що забезпечують досягнення зазначених головних цілей СО, соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку її об’єктів.

Викладення основного матеріалу. Основні засади сучасного розвитку системи освіти.

На яких основних засадах має забезпечуватися соціально-економічна ефективність функціонування СО, такий її розвиток, що задовольняв би нагальні і перспективні потреби людини і суспільства, відображав би сучасні погляди на процеси особистісного і суспільного розвитку? Бажання знайти відповідь на це питання зумовлює постановку низки інших питань, що пов’язані і підпорядковані головному. Сформулюємо ці питання і спробуємо надати на них відповіді.

Запитання перше. У яких соціально-економічних умовах функціонує і розвивається СО, яким є (у теперішній час) оточуюче СО соціально-економічне середовище, у яких напрямках (по яких шляхах), за якою моделлю передбачається його розвиток?

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується суттєвим розширенням масштабів і поглибленням наукових досліджень і розробок, що проводяться практично

в усіх галузях суспільства, на всіх його рівнях. На цій основі розвиваються існуючі і виникають нові галузі знань і високі технології, створюються нові високоінтелектуальні і високопродуктивні засоби діяльності, розробляються нові матеріали, альтернативні джерела і перетворювачі різних видів енергії, розвиваються економічні системи (у тому числі ринки товарів і послуг, капіталів, інвестицій та інновацій, матеріально-технічних, енергетичних та інформаційних ресурсів, праці і зайнятості), удосконалюються системи управління соціально-економічними і техніко-технологічними процесами. Як результат, підвищується продуктивність виробництва, швидко змінюються засоби і культура суспільної праці, способи життєдіяльності людини. Причому найбільш ефективно і динамічно розвиваються ті країни, ті галузі економіки, ті господарюючі суб'єкти, що обрали для свого розвитку інноваційний підхід, а як механізми господарювання – механізми ринкової економіки.

На цій основі, спираючись на здобутки освіти і науки, створюються і використовуються високі технології, високопродуктивне обладнання й устаткування, такі системи організації діяльності й управління, що базуються на високотехнологічних платформах, – усе те, що визначає зміст і результати інноваційної діяльності, відображає науково-технологічний прогрес цивілізації. „Водночас, прискорення темпів створення і поширення знань, означає, що термін життя технологій і продуктів стає все коротшим і коротшим, а старіють вони все швидше. Що, власне, і зумовлює все більше і більше нововведень, тобто інновацій” [1, с. 40]. „Розвиток інновацій, здатність забезпечити користувачам реальну цінність, пошук нових і унікальних диференціюючих факторів стають найбільш значущими чинниками для розвитку ...” [5, с. 16]. „У системі домінуючих смислів і цінностей техногенної цивілізації особливе місце займає цінність *інновацій* і *прогресу*... Інновація в глобальному плані забезпечує успіх перетворювальної діяльності, яка приводить до позитивних для людини результатів і соціального прогресу” [1, с. 12].

За сучасних умов, люди, як визначальні складові соціотехнічних систем, мають „встигати” за соціально-економічними і науково-технологічними змінами, адекватно реагувати на них. Отже з'являється потреба постійного (у темпі реальних змін) переосмислення відомих і отримання нових знань про людину, суспільство і природу, необхідність, щоби члени суспільства опанували цими знаннями, набути навички

життєдіяльності в сучасному світі. Останнє визначає, що людина повинна навчатися впродовж усього життя, а система освіти має надати їй такі можливості.

Саме такий шлях розвитку обрала Україна. Провідні вчені, представники владних структур розробили і задекларували „Стратегію інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” (далі, Стратегія), що була обговорена 17 червня 2009 року на Парламентських слуханнях з цього питання і де були прийняті відповідні рекомендації Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. „Головною метою Стратегії є визначення, обґрунтування і створення механізмів реалізації нової державної інноваційно-інвестиційної політики стосовно здійснення узгоджених змін в усіх ланках національної інноваційної системи, спрямованих на кардинальне зростання її впливу на економічний і соціальний розвиток країни шляхом створення відповідних привабливих внутрішніх умов і підвищення стійкості вітчизняної економіки до тиску зовнішніх умов, що обумовлені глобалізацією і неолібералізацією економічного життя” [6, с. 18]. Головна мета Стратегії має конкретне кількісне визначення: „забезпечити до 2020 року підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази у порівнянні з теперішнім часом”, а результатом її реалізації має стати ”утвердження в Україні інноваційної моделі її економічного і соціального розвитку, підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу країни, всіх її людських і природних ресурсів, забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення стабільного сталого розвитку і підвищення добробуту громадян” [6, с. 4].

Отже, відповідь на перше запитання в контексті цієї роботи виокремлює і фіксує високотехнологічний, інноваційно-інвестиційний характер функціонування і розвитку оточуючого СО соціально-економічного середовища, що базується на ринкових засадах, як визначальну умову забезпечення високої соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку суспільства і його підсистем (галузей економіки, зокрема освітньої галузі, регіональних кластерів та ін.)

Запитання друге. На яких основних засадах за сучасних умов має функціонувати і розвиватися СО?

Зазначені особливості розвитку суспільства формують стосовно СО сукупність змістових вимог, потреб і обмежень, задають характер (статичку і динаміку) функціонування і розвитку освітньої галузі в суспільстві. У своїй діяльності СО має

враховувати особливості, здобутки, перспективні тенденції розвитку, вимоги і обмеження оточуючого її середовища, спиратися і максимально використовувати умови, у яких вона функціонує і розвивається в суспільстві. Тільки за цих умов СО буде відповідати освітнім потребам учнів, соціально-економічним потребам суспільства. Тільки у такому разі вона буде гармонійно розвиватися в умовах високотехнологічного оточення і ринкової економіки країни і світу.

Саме такий шлях розвитку освіти передбачений Стратегією, де освіта і підготовка кадрів віднесені до основних стратегічних пріоритетів і ключових заходів інноваційного розвитку України. „Головною метою заходів, спрямованих на вдосконалення СО, є створення умов для приведення рівня і якості освітнього потенціалу до вимог кадрового забезпечення інноваційного розвитку України” [6, с. 31].

Підкреслюючи ключове значення Стратегії для розвитку України, віддаючи належне великій роботі, проведеній її авторами, розгортаючи і конкретизуючи завдання СО, що пов'язані з реалізацією її основних концептуальних засад, В. Г. Кремень в [7], зокрема, зазначає „Перше, ... поки що часто розуміння понять „інновація”, „інноваційний розвиток” зводять лише до економічного, науково-технічного розвитку. Це важливо, але це недостатньо... Друге,... в основі успіху лежить людський чинник. Здатна чи ні людина в Україні до сприйняття і творення інновацій?... треба зробити все можливе для формування людини з інноваційним мисленням, інноваційною культурою, здатною до інноваційного типу діяльності. Тобто інноваційної людини. Це завдання всього суспільства, а особливо освіти... Третє. Потрібно в усіх ланках освіти переорієнтувати навчальний процес... на вироблення в учнів умінь і навичок самостійного оволодіння знаннями впродовж усього життя, а також використовувати отриманні знання в практичній діяльності. Людина розумна сьогодні – це людина, що постійно навчається і діє на основі отриманих знань, тобто знаннєва людина. Треба перейти до людиноцентриської освіти, де навчальний процес був би максимально зорієнтований на врахування індивідуальних здібностей, особливостей і відповідних життєвих планів кожної окремої дитини чи юнака. Для більш успішного формування інноваційної людини потрібно привести зміст освіти відповідно до сучасного рівня розвитку науки і технологій, а також провезти істотні структурно-організаційні зміни в системі освіти. Четверте. У сучасних умовах вища

освіта не тільки спосіб підготовки фахівців, а й обов'язковий етап розвитку людини. Саме ці люди становлять передусім інтелектуальний гумус для інноваційного розвитку. Тому треба дати можливість отримати якісну освіту всім, хто бажає і здатен до навчання. П'яте. Інноваційний розвиток потребує більшої кількості фахівців з найвищою кваліфікацією – кандидатів і докторів наук... І останнє..., зовнішнє незалежне тестування випускників шкіл в цілому позитивно оцінено в суспільстві..., я пропонував би розглянути доцільність збільшити кількість предметів, обов'язкових для тестування. До української мови додати математику..., а також іноземну мову... Окрім тестів із цих трьох дисциплін, треба передбачити один–два тести з предметів, відповідно до обраної спеціальності". Усе це стосується забезпечення необхідної якості освіти, такого її рівня, що відповідав би сучасним і перспективним потребам людини і суспільства.

Отже, спираючись на принцип несуперечності, неантагоністичності систем (у даному разі, оточуючого СО середовища) і їх частин (у даному разі, СО) можна констатувати, що саме відповідь на перше питання, а також концептуальні засади інноваційного розвитку СО, що сформульовані в Стратегії і поглиблені в [7], зумовлюють, конкретизують і задають базові принципи будови і характер функціонування самої СО, основні стратегічні засади її подальшого розвитку в суспільстві – на основі інноваційного підходу, інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в СО мають створюватися і впроваджуватися високотехнологічні освітні і педагогічні системи (з осучасненими цілями, методичними системами навчання і навчальним середовищем, із сучасними педагогічними кадрами, які озброєні і здатні ефективно застосовувати новітні засоби навчання і педагогічні технології), а механізми господарювання – поступово і неухильно наближаються до вимог ринкової економіки.

Високотехнологічний, інноваційний характер розвитку СО, передбачає розширення спектру фундаментальних і прикладних наукових досліджень, поглиблення інтеграції науки, освіти і виробництва, модернізацію змісту освіти, педагогічних технологій і навчального середовища, підготовку і підвищення кваліфікації кадрів, спричинює певні зміни організаційної структури СО й управління освітньою діяльністю, а також вимагає її цілеспрямованого, достатнього і вчасного фінансування. Цей характер передусім базується на досягненнях психолого-педагогічної науки, науково-технічного прогресу, на широкому впровадженні їх здобутків в освітню практику, на професійних компетентностях учителів, викладачів і

організаторів освіти, неухильному підвищенні їх професійного рівня, на усвідомлені членами суспільства, владними структурами визначальної ролі освіти в соціально-економічному розвитку країни, на економічних можливостях держави. З технологічної точки зору, цей характер зумовлений інформатизацією освіти, появою нових ІКТ-орієнтованих педагогічних і освітніх технологій, новітніх засобів навчання, створенням і використанням в педагогічних системах сучасного комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, поступовим формуванням і розвитком комп'ютерно-технологічної платформи інформаційного освітнього простору, електронних інформаційних освітніх ресурсів (колекцій цифрових освітніх ресурсів) і мережевих сервісів, що його змістовно наповнюють і процесуально підтримують. На цей характер визначально впливають найсучасніші, перспективні форми і технології організації освіти, до яких, передусім, слід віднести відкриту освіту, системи електронної дистанційної освіти (е-ДО), електронні дистанційні технології навчання (е-ДН), що будуються на основі принципів відкритої освіти [8]. Саме впровадження в освіту України принципів відкритої освіти акумулює останні погляди вчених і практиків на перспективні шляхи розвитку освіти в інформаційному суспільстві, передбачає використання найсучасніших здобутків психолого-педагогічної науки, освітньої практики і науково-технічного прогресу, забезпечує наслідування і відтворення в освіті України світових тенденцій розвитку освітніх систем, зумовлює інтеграцію СО України у світовий освітній простір.

Тому відповідь на друге запитання в контексті цієї роботи виокремлює і фіксує високотехнологічний, інноваційний, характер функціонування і розвитку СО, що має здійснюватися на засадах ринкової економіки, як визначальну умову забезпечення високої соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку освітньої галузі та її складових (регіональних освітніх систем, навчальних закладів, наукових і науково-методичних установ, підприємств та ін.) у суспільстві.

Запитання третє. Що в цілому спонукає СО і НЗ йти по шляху високотехнологічного, інноваційного розвитку, застосовуючи механізми ринкової економіки? На що передусім повинні бути спрямовані, чого прагнути, домагатися, тобто яку головну ціль мають ставити розробники стратегії розвитку СО, практичні працівники, які забезпечують розвиток освітньої галузі, а також учні (випускники) навчальних закладів?

Будова економічних механізмів інвестиційно-інноваційного розвитку СО на засадах ринкової економіки апіорі вказує на те, що НЗ, як повноправні суб'єкти соціально-економічної діяльності в суспільстві, зазвичай працюють (можуть працювати) на переважній більшості існуючих видів ринків – базових складових ринкової економіки. Але головними для НЗ, тими, що пов'язані з виконанням ними освітньої функції, є ринок освітніх послуг і ринок праці. І хоча на цих ринках є багато учасників (гравців), основними з них, з позицій даного розгляду, визначимо НЗ та їх випускників, особливості ринкових взаємозв'язків яких і будуть предметом подальшого розгляду. Тобто, суб'єктами конкурентних відносин, суттєвими з позицій даного розгляду, оберемо: на ринку освітніх послуг – НЗ (усюди далі – із спектром своїх освітніх послуг) у процесі отримання (завойовування) частки цього ринку, а випускники – під час вступу до НЗ; на ринку праці – НЗ під час формування каналів працевлаштування своїх випускників, а випускники – у пошуку й отриманні робочих місць. Взаємозумовленість і взаємозв'язаність завдань, що розв'язують зазначені гравці на ринках освітніх послуг і праці в даному контексті дозволяє розглядати ці ринки як єдиний ринок освітніх послуг і праці (РОПП).

Сучасна ринкова економіка має широкий спектр механізмів, великий арсенал інструментів, що регулюють економічні процеси функціонування і розвитку інфраструктури тих чи інших ринків (інфраструктура ринку – заклади, установи, організації, фірми, компанії всіх форм власності, органи управління, що забезпечують взаємодію між суб'єктами ринкових відносин) [6, с. 588], а також застосовує широкий набір показників, що визначають і характеризують функціонування і розвиток тих чи інших ринків (товарів і послуг, капіталів, інвестицій та інновацій, матеріально-технічних, енергетичних й інформаційних ресурсів, праці і зайнятості та ін.). Серед їх різноманіття, виділимо *чинник*, що є первинним, зумовлюючим щодо інших, таким, що в умовах ринку забезпечує високу прогресивну динаміку розвитку суспільства, його підсистем. Назва цього чинника – *конкуренція*. („Конкуренція – економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів, за отримання найбільших прибутків. Водночас, механізм стійкого регулювання виробництва в умовах вільних ринкових відносин” [9]). „Хай квітнуть сто квітів” (Мао Цзедун). З точки зору розвитку, зміст цієї відомої цитати можна трактувати і як доцільність різноманіття, і як корисність конкуренції. Причому „конкуренцію не слід

розглядати ні як випадковий збіг обставин, ні як невдачу”, це об’єктивний процес, що притаманний ринковим відносинам і ринковій економіці в цілому: „конкуренція лежить в основі економіки і вплив конкуруючих сил розповсюджується набагато далі, ніж межі окремо взятої галузі” [5, с. 43].

В умовах ринкової економіки в цілому завдяки конкуренції розвиток посилюється, його темпи підвищуються, і навпаки, за відсутності конкуренції – розвиток стримується, а його темпи знижуються. Зокрема довготривала відсутність конкуренції на РОПП призводить до зниження якості освітніх послуг, компетентностей (передусім професійних) випускників НЗ, до неощадливого функціонування НЗ, і, як результат, до зниження якісних властивостей кадрового ресурсу економіки, за одночасного підвищення вартості освітніх послуг і загальних обсягів витрат суспільства на освіту.

Отже, у соціально-економічних процесах конкуренція є інструментом забезпечення високої якості і соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку ринкових економік будь-якого масштабу і змістово-предметного спрямування, зокрема, досягнення високої якості надання освітніх послуг, високого якісного рівня кадрового потенціалу ринку праці, високих показників соціально-економічної ефективності функціонування СО.

Конкуренцію як ринкове явище. Зазвичай, розглядають у кількох аспектах: як *систему*, що її забезпечує (наприклад, сталий характер і високу динаміку розвитку ринку), як *процес*, до якого залучаються складові інфраструктури ринку у своєму функціонуванні й розвитку, як *механізм* регулювання ринкових відносин, як *цінність*, що притаманна ринку, економіці.

Окремо підкреслимо, що інвестиційно-інноваційна діяльність сама собою є потужним інструментом розвитку, необхідною умовою сучасного розвитку суспільства (відповідь на друге з наведених тут запитань). „Конкуренція зумовлює постійні інновації і безпрецедентні темпи розвитку”) [5]. Однак з економічної точки зору, здійснення цієї діяльності вимагає додаткових (насправді дуже значних за обсягами) фінансових витрат, інших ресурсів, потребує певного (часто значного) часу на підготовку і реалізацію інновацій, на отримання відчутних (очікуваних) результатів від їх впровадження. Для того щоб передбачати і здійснювати такі витрати, як суспільство в цілому, так і його окремі господарюючі суб’єкти мають знати причини,

усвідомлювати виклики, що спонукають їх до цього. І ці причини повинні бути вагомими, а виклики – переконливими. Якщо не переоцінювати значення для сучасного розвитку (з урахуванням його складності, масштабів і темпів) деяких спонтанних інновацій, що виникають на рівні окремої людини („Людина за своєю сутністю приречена на постійний пошук більш нового, кращого, зручнішого, оптимального, комфортного, вигідного тощо” [1, с. 37]) або певних невеликих самодостатніх колективів талановитих людей (хоча історія розвитку суспільства навіть в останні десятиліття знає такі приклади), усе ж можна впевнено сказати, що в цілому інноваційна діяльність у будь-яких сферах соціально-економічного життя суспільства передусім спричинена конкуренцією. Навіть широке впровадження зазначених спонтанних інновацій, створених і запропонованих окремими винахідниками і невеликими креативними групами фахівців, через необхідність залучення значних ресурсів переважно спричинюється вимогами конкурентної боротьби.

Тобто в ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків, що зумовлюють сучасний інноваційний розвиток, у переважній більшості випадків інноваційна діяльність є вторинною, підпорядкованою вимогам конкуренції. До здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності спонукає передусім конкуренція на різних ринках економіки світу, країн, регіонів, галузей та ін. З іншого боку, як і в будь-якому ланцюгу, що зв'язує явища і предмети, інноваційна діяльність визначально впливає на конкуренцію, забезпечуючи (і тому є вторинною) виникнення і підтримування в ринкових гравців певних конкурентних властивостей і переваг.

Саме *конкуренція* на РОПП виступає головним ринковим „мотиватором”, рушійною силою інноваційної діяльності в СО. Передусім конкуренція на РОПП мотивує НЗ за рахунок упровадження інновацій неухильно підвищувати якість освітніх послуг, що вони надають, одночасно розв'язуючі завдання із забезпечення економічної ефективності свого функціонування. Із свого боку, інноваційна діяльність в СО є потужним засобом забезпечення і підтримування конкуренції на РОПП. Ці два взаємообумовлені, взаємозв'язані і взаємозалежні чинники є тими основними важелями, завдяки яким передусім забезпечується конкурентоспроможність НЗ та їх випускників на РОПП. Саме через це, проектний підхід як інструмент реалізацій інноваційного розвитку СО [8, с. 203–217], має базуватися на конкурентній стратегії,

передбачати спеціальні заходи щодо досягнення НЗ та їх випускниками конкурентних переваг на РОПП.

Здатність тих чи інших складових інфраструктури ринку до здійснення конкурентних відносин (до конкурентної боротьби) визначається їх *конкурентоспроможністю*, що узагальнено характеризує їх конкурентний потенціал. („Конкурентоспроможність – 1. Здатність до конкуренції, 2. Здатність науково-технічної і матеріальної продукції, товарів з сукупністю споживчих властивостей відповідати вимогам даного ринку на певний період” [10], „Конкурентоспроможність – властивість товару, послуги, суб’єкту ринкових відносин, що дозволяє їм виступати на ринку на рівних з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб’єктами ринкових відносин. Оцінка цієї властивості дозволяє виділити високу, середню і низьку конкурентоспроможність” [5, с. 588]). Однак, за такою „грубою” шкалою якісних оцінок, зазвичай, дуже складно оцінити реальну конкурентоспроможність певних ринкових гравців. Тому, зазвичай, формування тої або іншої якісної оцінки конкурентоспроможності конкретних гравців здійснюється і доводиться через порівняння кількісних показників (чи їх сукупностей), що характеризують конкуруючих гравців й ілюструють певні переваги тих чи інших гравців над іншими.

Можна сказати, що конкуренція є ринковим процесом, спрямованим на досягнення високої конкурентоспроможності основних конкуруючих гравців на відповідних ринках. У загальному вигляді, зміст конкурентних відносин (боротьби) визначається тим, що конкуруючі суб’єкти намагаються досягти на ринку більш високого рівня конкурентоспроможності кінцевих продуктів свого функціонування (діяльності) і на цій основі отримати певні і визначальні переваги над іншими. Досягнутий конкуруючими гравцями рівень конкурентоспроможності визначає характер їхньої поведінки, стратегію розвитку на тих чи інших ринках, навіть саму можливість існування на цих ринках.

Як уже було зазначено вище, однією із складових головної мети Стратегії, одним із визначальних результатів її реалізації є „підвищення конкурентоспроможності національної економіки” [6, с. 4] на різних міжнародних ринках. Саме ця властивість національної економіки інтегрує у собі все те, що складає зміст головної мети Стратегії

інноваційного розвитку України, узагальнено визначає і характеризує результати її реалізації.

Для СО це означає, що НЗ і їх випускники мають прагнути і досягати такого рівня своєї конкурентоспроможності, що забезпечує їм визначальні переваги над конкурентами. Це першочергово стосується систем відкритої освіти, що нині активно розвиваються і впроваджуються в освітню практику, основні принципи (передусім принципи свободи вибору учнів і вчителів, екстериторіальності надання освітніх послуг, економічної привабливості, маркетингу надання освітніх послуг) і всі системні принципи (принципи мобільності учнів і вчителів, рівного доступу до освітніх систем, надання якісної освіти, формування структури і реалізації освітніх послуг) побудови яких принципово базуються на ринкових відносинах НЗ і їх випускників на РОПП, а тому передбачають їхню конкуренцію на цьому ринку [7, с. 48–58]). Ці особливості систем відкритої освіти дозволяють казати про те, що їх будова і характер функціонування відповідають виділеній вище парадигмі соціально-економічної ефективності СО, що є умовою життєздатності і прогресивного сталого розвитку відкритих освітніх систем у суспільстві, їх несуперечності, неантагоністичності стосовно існуючої традиційної СО.

Отже відповідь на третє запитання в контексті цієї роботи виокремлює і фіксує конкуренцію на ринку освітніх послуг і праці як визначальну умову і головну мотивуючу силу, що спонукає СО, НЗ йти по шляху високотехнологічного, інноваційного розвитку, застосовуючи механізми ринкової економіки.

Зміст відповідей на три поставлені вище запитання дозволяє відповісти з обраних позицій на головне запитання, що сформульоване на початку цього розділу. *Отже, відповідь на це запитання виокремлює і фіксує високотехнологічний, інноваційно-інвестиційний характер функціонування і розвитку СО, що базується на засадах ринкової економіки, на конкуренції основних гравців на ринку освітніх послуг і праці, як визначальну умову забезпечення високої соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку освітньої галузі та її складових в суспільстві.*

Розробляючи і реалізуючи стратегію розвитку системи освіти і навчальних закладів, проектувальники цих стратегій мають передбачати, а практичні працівники освіти – досягати високого рівня конкурентоспроможності кінцевих продуктів свого функціонування (діяльності) на РОПП. У свою чергу випускники НЗ мають бути

спрямованими, прагнути і домагатися отримати (підтримувати й осучаснювати впродовж життя) таку освіту (за якістю, рівнем і спеціальністю), що, завдяки сформованим компетентностям, забезпечить їм конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг і праці.

Отже, підкреслимо, коли йдеться про якість сучасної освіти, то передбачається, що одночасно з формуванням в учнів професійних компетентностей, забезпечується формуванням таких цінностей, сукупність яких закладає фундамент соціального капіталу суспільства.

Модель конкурентного середовища на ринку освітніх послуг і праці

З позицій конкуренції, на різних ринках складається деяке *конкурентне середовище*, склад якого утворюють конкуруючі гравці (ринкові конкуренти), а структура взаємозв'язків – визначається характером конкурентних відносин, що базуються на певних регулюючих правилах, які є директивно заданими і регламентуються відповідними законодавчо-нормативними документами. У конкурентному середовищі розгортається конкуренція ринкових конкурентів, формуються і забезпечуються умови для здійснення конкуренції (реалізації конкурентних відносин) конкуруючими гравцями (далі, гравці).

До складу конкурентного середовища, що існує на РОПП, входять гравці, які представляють різні, а не тільки освітню, галузі економіки. Серед їх множини можна виділити певні групи за ознакою наближеності їх (конкуруючих груп гравців) ринкових цілей, а тому і специфіки їхнього впливу на конкурентні ситуації (КС), що час від часу виникають у конкурентному середовищі на тій чи іншій фазі конкурентної взаємодії ринкових гравців. Спираючись на загальне визначення стану системи, що наведене в [8, с. 228], визначимо: КС – стан конкурентного середовища, відповідна фаза функціонування РОПП, що характеризується множиною значень властивостей, які притаманні конкурентному середовищу, а тому і РОПП у цей момент часу.

Склад конкуруючих груп зумовлює відповідну декомпозицію структури конкурентного середовища, що несе ознаки виділених груп. Першу з таких груп утворюють гравці, які вже працюють на ринку, реалізують (різні НЗ із спектром своїх освітніх послуг) чи отримують (вибороти право отримувати, вступивши до НЗ) на ньому (учні НЗ) певний склад освітніх послуг і бажають залишитися на ринку. Другу групу складають гравці-претенденти, що хотіли б увійти на ринок (нові НЗ і потенційні

учні). До третьої групи віднесемо всіх тих гравців, що з позицій конкуренції входять до складу оточуючого СО середовища – цілеформувального й актуального (*цілеформувальне середовище* утворюється із системи оточуючого середовища, що визначає вимоги до властивостей кінцевого продукту СО і якісних показників її функціонування і розвитку, а також задають обмеження діяльності СО; *актуальне середовище* утворюється система оточуючого середовища, що використовують кінцевий продукт СО, ініціюють вимоги щодо якісних властивостей її кінцевого продукту, забезпечують необхідні умови для стійкого функціонування і розвитку СО [8, с. 230]). Намагання зазначених груп ринкових гравців досягти своїх цілей, практичні кроки, які вони здійснюють у цьому напрямі, проявляються через спільне розв'язування ними певних КС.

Тобто як конкурентне середовище, так і РОПП в цілому є динамічними системами з множиною станів, у яких із часом виникають переходи з одного стану в інший, зокрема, від однієї КС до іншої. Протягом (у моменти) часу (наприклад, протягом навчального року, певного періоду, зразу після завершення прийомної компанії та ін.), коли на РОПП конкуренція тимчасово відсутня (більш точно, суттєво затухає), можна вважати, що конкурентне середовище знаходиться в стані рівноваги (рівновага системи – її властивість, яка полягає в тому, що за відсутності зовнішніх збуджень стан системи залишається незмінним, система може зберігати цей стан якомога довго [8, с. 228]). Конкурентне середовище втрачає рівновагу під час виникнення нової КС, яку гравцям слід розв'язувати. Для забезпечення сталого розвитку СО її конкурентне середовище має бути *стійким* щодо реагування на передбачувані на ньому КС (стійкість конкурентного середовища – його властивість повертатися до стану рівноваги після того, як ця рівновага була втрачена під впливом тієї чи іншої КС [8, с. 228]).

Як окремим гравцям, так і їх групам притаманний відповідний рівень конкурентоспроможності (ринкового потенціалу, протиборчої сили [5]), що визначає характер конкурентних відносин (структуру функціонування конкурентного середовища) і, у цілому, результати конкуренції на ринку.

Рівень, потужність конкуренції на ринку залежить як від співвідношення конкурентоспроможності окремих гравців і їх груп, так і від того, яку частку свого

ринкового потенціалу ті чи інші гравці або їх групи залучають (можуть залучити) для розв'язування тієї чи іншої КС.

На рис. 1 подана модель конкурентного середовища РОПП під час розв'язування певної (однієї) КС. Наведена модель відображає склад і структура конкурентного середовища для одного виду освітньої послуги на момент початку і в процесі розв'язування певної КС, а також на момент завершення її розв'язування (отримання розв'язку КС – конкурентне середовище знаходиться в стані рівноваги).

Насправді, динаміка конкурентного середовища РОПП значно складніша і реально конкуренція на ньому ніколи не припиняється. З часом змінюються склад і структура конкурентного середовища і його оточення: склад гравців і послуг (наявних і потенційних), рівень їх конкурентоспроможності, конкретні форми й інтенсивність прояву конкурентних відносин, потреби ринку праці, вимоги й обмеження оточуючого СО середовища та ін. Це зумовлює появу множини нових (часто складних і дуже складних) взаємопов'язаних КС і потребу їх комплексного розв'язання.

Розробляючи і реалізуючи стратегію розвитку СО і НЗ, проектувальники цих стратегій мають передбачати, а практичні працівники освіти – використовувати можливості і переваги конкуренції на РОПП, і на цій основі досягати високого рівня соціально-економічної ефективності функціонування і розвитку СО та її складових.

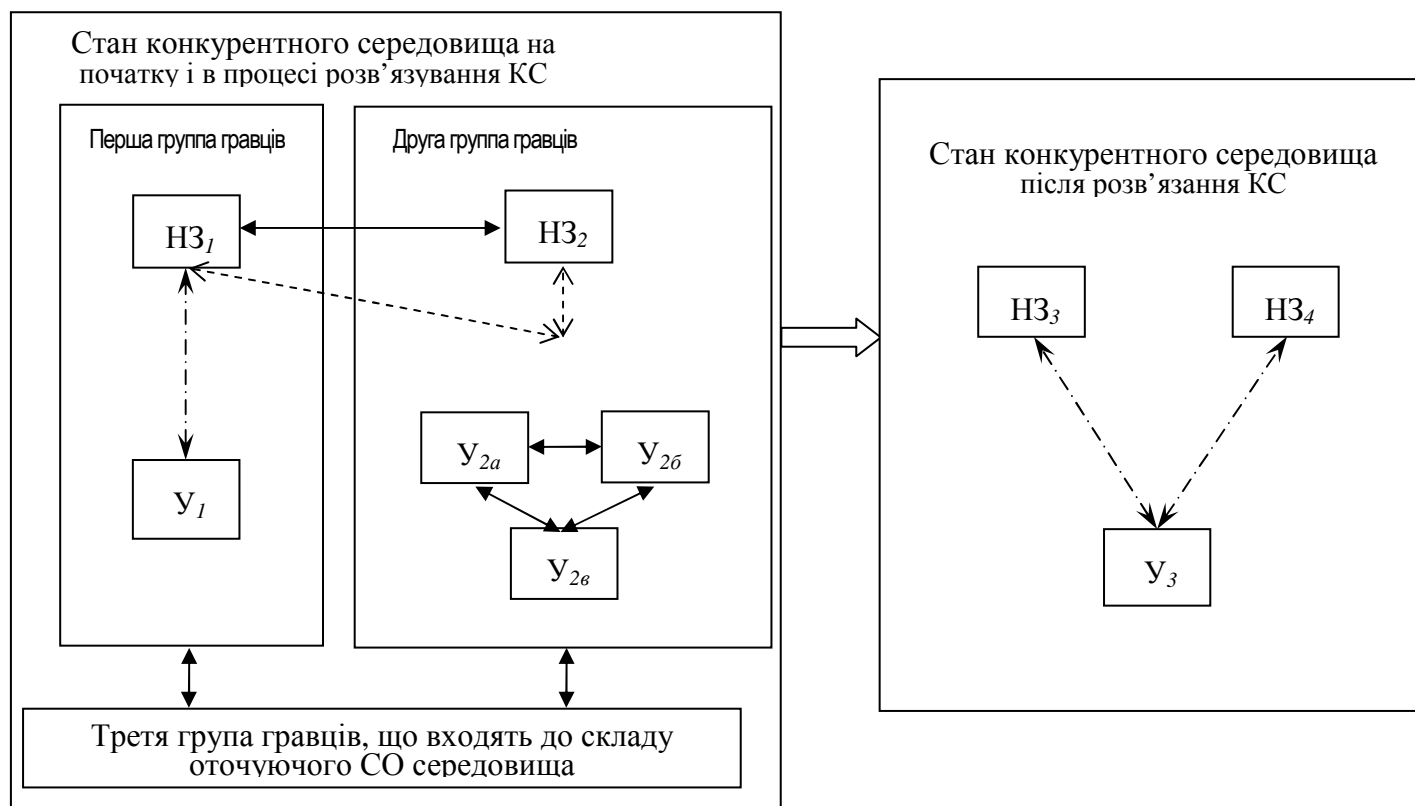

Рис. 1. Модель конкурентного середовища ринку освітніх послуг і праці під час розв'язування певної конкурентної ситуації (КС), де: $NЗ_1$ – множина НЗ, що вже працюють на ринку; $NЗ_2$ – множина НЗ-претендентів, що бажають увійти на ринок; $NЗ_3$ – множина НЗ, що утримались, збереглися на ринку; $NЗ_4$ – множина нових НЗ з числа НЗ-претендентів, що вийшли на ринок; Y_1 – множина учнів, що вже навчаються; Y_2 – множина учнів-претендентів, що бажають навчатися; Y_3 – множина учнів, що будуть навчатися (продовжувати навчання після завершення розв'язування КС); Y_{2a} і Y_{2b} – множини абітурієнтів, що конкурують між собою піл час вступу до одного НЗ, за однією спеціальністю та ін.; Y_{2c} – множини учнів, що бажають змінити НЗ, спеціальність та ін., і тому конкурують з Y_{2a} і Y_{2b} ;

↔ – конкурентні відносини;

←- - → – зв'язки (відношення закріплення), що відображають бажання, намагання потенційних учнів вступити до певних НЗ;

←- · - → – зв'язки (відношення закріплення), що відображають початковий (до виникнення КС) і новий стан РОПП після розв'язання КС (у тому числі факти продовження навчання учнів у НЗ, де вони попередньо навчалися, переходи учнів з одного до іншого НЗ, а також факти вступу потенційних учнів до певних НЗ).

Особливості системи освіти як суб'єкта ринкових відносин

У [5] вказується на галузевий характер прояву на економічних ринках конкурентних відносин. Тому в контексті конкуренції можна навести деякі характерні особливості СО, що роблять її багато в чому специфічною, значною мірою несхожою з переважною більшістю галузей економіки, наприклад, таких як промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок, будівництво, охорона здоров'я, спорт і туризм та ін. [8, с. 179]. Виокремимо такі з них:

- СО належить до невиробничої сфери народногосподарського комплексу; її функціонування безпосередньо не пов'язане з виробництвом матеріальних цінностей, але створює передумови для успішного, ефективного функціонування і розвитку всіх сфер суспільства;

- функціонування СО спрямоване на забезпечення підтримуючого навчання (опанування, підтримання і відтворення у підростаючому поколінні існуючої культури і соціального досвіду) й інноваційного навчання (формує особистість, здатну вносити інноваційні зміни в існуючу культуру й середовище, творчо розв'язувати проблемні ситуації, які постають як перед окремою людиною, так і перед суспільством) протягом усього життя людини, на формування „людського капіталу” (кадрового ресурсу) прогресивного розвитку всіх галузей економіки, усіх підсистем суспільства; результати функціонування СО в якісному і кількісному відношенні задовольняють кадрові потреби переважної більшості галузей економіки; для стимулювання інноваційного розвитку СО має забезпечувати випереджальну підготовку кадрової складової економіки відносно інших її складових;

- основний технологічний процес у СО є специфічним, що виражається в тому, що результати функціонування СО безпосередньо не матеріалізуються в якихось виробках, об'єктом діяльності в СО є інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток людини, а головним і специфічним інструментом діяльності є знання, що накопичило людство в процесі своєї еволюції;

- сфера освіти характеризується високою часткою витрат кваліфікованої праці; СО значною мірою сама забезпечує свої кадрові потреби – в межах СО готуються основні категорії освітянських кадрів (викладацькі, методичні, інженерно-технічні, управлінські та ін.);

- інноваційний розвиток СО пов'язаний з поглибленням інтеграції „наука-освіта-виробництво” на засадах ринкової економіки, міжнародним співробітництвом; в СО створена і розвивається експериментальна навчально-методична, науково-дослідна і проектно-технологічна база; значна кількість НЗ надають платні послуги освітнього, наукового, проектно-технологічного та консалтингового характеру, які є об'єктом ринку послуг, НЗ працюють за договорами з установами і підприємствами інших галузей економіки, а також закордонними замовниками і партнерами; в окремих НЗ виробляється певний обсяг продукції різного призначення, що є об'єктом ринку товарів (промислова, сільськогосподарська, науково-технічна продукція);

- фінансування СО, зокрема інвестиційно-інноваційної діяльності, є багатоканальним і здійснюється за рахунок кількох джерел: коштів державного і місцевих бюджетів; коштів юридичних і фізичних осіб; коштів від надання освітніх, наукових, науково-технологічних, науково-проектних та інших послуг; коштів від реалізації створених у процесі здійснення основної діяльності товарів (промислових і сільськогосподарських); кредитів на розвиток НЗ, а також інших недержавних джерел (у тому числі, закордонних).

Враховуючи безпосередній зв'язок конкуренції й інноваційної діяльності, слід також вказати на специфіку перебігу інноваційних процесів у галузі освіти, що виділив К. Єлисеєв [11, с. 278]:

- тривалість часового циклу запровадження (якщо технічні і технологічні інновації запроваджуються протягом місяців, то повний цикл освітньої інновації може тривати роки, навіть десятиліття);

- розмитість кордонів між стадіями життєвого циклу новації й етапами інноваційного процесу (засвоєння інновації супроводжується її доопрацюванням, розвитком, розповсюдженням – свідомою модифікацією та т. ін.);

- складність визначення кінцевого результату нововведення (особливо у випадку запровадження інновацій у сфері виховання).

До суттєвих з точки зору конкуренції на РОПП, інноваційно-інвестиційного розвитку СО, слід також віднести такі особливості теперішнього стану СО України:

- сучасні програми загальноосвітньої і професійної підготовки не передбачають навчання учнів із питань формування РОПП, механізмів, за якими цей ринок має працювати, зокрема конкуренції на цьому ринку;

- значна кількість вищих НЗ не проводить наукових досліджень, здійснює підготовку без належної інтеграції з наукою, у відриві від виробництва;
- матеріально-технічна база СО є значною мірою застарілою, на її оновлення, модернізацію необхідні значні капітальні витрати;
- навчальні заклади СО витрачають великі, значною мірою не виправдані обсяги енергетичних ресурсів, застосовують застарілі енергозберігаючі технології і енергетичне обладнання, що призводить до значних додаткових фінансових витрат на освіту;
- загальні обсяги фінансування освіти, не задовольняють її нагальних потреб; рівень оплати праці переважної більшості категорій працівників галузі освіти і науки значно нижчий за середній показник заробітної плати в країні; це позначається на рівні кваліфікації залучених фахівців, зумовлює високу плинність кадрів, не сприяє їх омолодженню й оновленню;
- законодавчо-правове і нормативно-інструктивне забезпечення функціонуванні і розвитку освіти не повною мірою пристосоване до впровадження ринкових механізмів господарювання й управління СО і НЗ з різною формою власності; до формування й ефективного використання багатоканальної системи фінансового забезпечення освіти, стимулювання інвестиційної, інноваційної освітньої діяльності, створення і запровадження сучасної системи нормування й оплати праці; до формування державного замовлення на підготовку фахівців у професійно-технічних і вищих навчальних закладах різних форм власності на конкурсних засадах і з урахуванням якості освітніх послуг; до визначення пріоритетних напрямів фінансування освіти і концентрації фінансових ресурсів на цих напрямках та ін.

Висновки. Насамкінець особливо підкреслимо, що незважаючи на очевидні переваги концепції конкуренції під час розробки і реалізації ринкових шляхів розвитку СО, формуючи і здійснюючи конкурентну стратегію, політики й управлінці освіти, проєктувальники освітніх систем мають беззаперечно керуватися тим, що у будь-якому разі досягнення конкурентних переваг на РОПП не може досягатися учасниками ринку (основними гравцями на РОПП) за рахунок обмеження визначених і задекларованих державою цілей розвитку СО, загальнолюдських цінностей суспільства. Не за яких умов конкурентна стратегія в СО (у всіх її проявах) не може призводити до викривлення або знецінення обраних і усвідомлених суспільством освітніх парадигм,

що базуються на ідеях людиноцентризму, на демократичних принципах життєустрою і суспільного розвитку.

Проведений нами аналіз зазначених особливостей системи освіти дозволяє окреслити перспективні напрями подальших досліджень, які повинні знайти своє відображення в процесі розробки і реалізації стратегії галузевого розвитку, у здійсненні заходів щодо забезпечення високої конкурентоспроможності СО, навчальних закладів та їх випускників на РОПІ.

Список використаних джерел

1. *Кремень В. Г.* Людина перед викликом цивілізації: творчість, людина, освіта / В. Г. Кремень // Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка – 2008. – С. 9–48.
2. *Кремень В. Г.* Вступне слово / В. Г. Кремень // Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка – 2008. – С. 6–8.
3. *Биков В. Ю.* Конкуренція – ринковий інструмент інноваційного розвитку системи професійної освіти / В. Ю. Биков // Нові технології навчання: наук.-мет. зб. / кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти – 2010. – Вип. 64. – С. 22–36.
4. *Тиффин Джон.* Что такое виртуальное обучение. Образование в информационном обществе / Джон Тиффин, Лалита Раджасингам. – М. : Информатика и образование – 1999. – 312 с.
5. *Портер Майкл Э.* Конкуренция / пер. с англ. / Майкл Э. Портер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608 с. : ил. – Режим доступа : <http://www.williamspublishing.com>.
6. Проект Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.kno.rada.gov.ua>.
7. *Кремень В. Г.* Стратегія інноваційного розвитку України / В. Г. Кремень // Педагогічна газета. – 2009. – лип. (№7). – С. 3.
8. *Биков В. Ю.* Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атака, 2008. – 684 с.
9. «Конкуренція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.wikipedia.org/wiki>.

10. «Конкурентоспроможність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.wikipedia.org/wiki>.

11. Курбатов С. В. Освітні інновації: контури майбутнього. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура / С. В. Курбатов / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – С. 265–304.

РЫНОЧНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Быков Валерий Ефимович, доктор технических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, директор Института информационных технологий и средств обучения НАПН Украины, Киев

Коневщинская Ольга Эммануиловна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник отдела исследования и проектирования обучающей среды Института информационных технологий и средств обучения НАПН Украины, Киев

Мушка Иван Васильевич, младший научный сотрудник отдела исследования и проектирования обучающей среды Института информационных технологий и средств обучения НАПН Украины, г. Киев, e-mail: iitzn_apn@ukr.net

Аннотация

В статье освещаются вопросы определения основных принципов современного развития системы образования. Проанализированы условия, в которых система образования (СО) осуществляет свою деятельность с использованием рыночных инструментов инновационного развития системы профессионального образования. Охарактеризована парадигма социально-экономической эффективности функционирования и развития системы образования. Определены особенности системы образования как субъекта рыночных отношений. Предложена модель конкурентной среды на рынке образовательных услуг и труда.

Ключевые слова: система образования (СО), рыночные инструменты инновационного развития системы профессионального образования, модель конкурентной среды, рынок образовательных услуг и труда (РОУТ).

MARKET-BASED INSTRUMENTS OF INNOVATION DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION

Valeriy Yu. Bykov, Dr. of Technical Sciences, professor, corresponding member of NAPS of Ukraine, Director of the Institute of Information Technologies and Learning Tools of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv .

Olga E. Konevshchynska, PhD (pedagogical sciences), Senior Researcher, Institute of Information Technologies and Learning Tools of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

Ivan V. Mushka, researcher of the Department of research and design of educational environment, Institute of Information Technologies and Learning Tools of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, e-mail: iitzn_apn@ukr.net

Resume

The article highlights the basic principles of modern education system development. The conditions under which the education system (ES) operates using market instruments of innovation development of vocational education are analyzed. It is characterized the paradigm of socio-economic efficiency of the operation and development of the education system. Peculiarities of the education system as a subject of market relations are defined as well as it is presented the model of the competitive environment at the educational services and labor market (ESLM).

Keywords: education system (ES), market tools of innovation development of the education model of the competitive environment, educational services and labor market (ESLM).

Матеріал надійшов до редакції 22.12.2011 р.